

KS. YURY DROZD

PROBLEM OCENY UNII BRZESKIEJ NA BIAŁORUSI

THE PROBLEM OF ASSESSMENT OF THE UNION OF BREST IN BELARUS

Abstract. In the year 2016 we celebrate the 420th anniversary of the Union of Brest. As a result of its signing there arose Greek Catholic Church which plays an important role in spiritual, cultural and political history of Belarus. In connection with the anniversary, the author wonders how this event is viewed by Belarusian historians, philosophers, culturologists and Church figures.

Within the framework of the article, on the one hand, the author provides some points of view of those scientists who consider that Greek Catholic Church is a national church of the Belarusian people. On the other hand, there are some arguments of obvious opponents of the Uniatism who in their turn think that this confession is uncongenial to the Belarusians and provides threat to the Orthodoxy.

It becomes obvious that civilization antagonism of the East and West influences the position of scientists greatly. Also the problem of the Uniatism frequently complicates the contacts between the Catholic Church and the Orthodox Church. In a certain sense it is a challenge for ecumenical dialogue.

Key words: Belarus; the Union of Brest; Ecumenical dialogue; Greek Catholic Church; Uniatism; Orthodoxy; Catholicism.

W październiku 1596 r. na synodzie w Brześciu Litewskim ogłoszono unię między Kościołem katolickim a Kościołem prawosławnym w Rzeczypospolitej. Kościół greckokatolicki, który pojawił się w wyniku jej podpisania, pozostawił znaczący ślad w dziejach krajów Europy Środkowo-Wschodniej¹. Jego odrodzenie się w krajach byłego ZSRR w końcu lat 80.

Ks. YURY DROZD – doktorant w Instytucie Ekumenicznym KUL; adres do korespondencji – e-mail: yury.drozd@gmail.com

¹ Zob. m.in. M. SKŁADANOWSKI, *The Cultural, National and Religious Identity of the Inhabitants of the Polish-Belarusian Borderland: Historical Experiences as a Factor in Shaping the Contemporary Podlasie Region*, „Ecumeny and Law” 2 (2014), s. 75-88; TENŻE, *Współpraca*

XX wieku spowodowało pewne zmiany w relacjach katolicko-prawosławnych, które zdaniem kardynała Kurta Kocha „na nowo roznieciły stare spory dotyczące uniatyzmu i prozelityzmu”². W środowisku prawosławnym wyraźnie daje się zauważyć brak akceptacji modelu jedności, opartego na idei unii. Unia zdecydowanie jest postrzegana jako metoda szantażu politycznego i dlatego nie może być uznana za właściwy sposób osiągnięcia prawdziwej jedności³.

Kwestia Unii Brzeskiej ma szczególne znaczenie dla historii Białorusi. Pod koniec XVIII wieku około 70% ludności zamieszkującej jej tereny należało do Kościoła grekokatolickiego. Choć we współczesnej Białorusi liczba wiernych tego Kościoła jest nieznaczna⁴, to jednak wciąż powstaje wiele pytań dotyczących jego znaczenia zarówno dla historii chrześcijaństwa i relacji międzywyznaniowych na ziemiach białoruskich, jak i jego roli w kulturze kraju oraz udziału w kształtowaniu tożsamości narodowej.

UNIA BRZESKA W UJĘCIU JEJ ZWOLENNIKÓW

Jeszcze na początku XX wieku przywódcy białoruskiego ruchu narodowego (A. Luckewicz, I. Luckewicz, W. Lastouski, W. Iwanouski) zwracali się ku idei odrodzenia unii w celu przewyciężenia podziałów konfesyjnych wśród ludu i jego duchowego jednoczenia się wokół Kościoła grekokatolickiego. Unia była przez nich postrzegana jako sposób białoruskiego samookreślenia się w świecie chrześcijańskim.

Na przełomie lat 80. i 90. XX wieku pracę nad kontynuacją tradycji białoruskiego odrodzenia narodowego podjęli niektórzy przedstawiciele inteligencji narodowej. Szukając, po dziesięcioleciach ateizacji, swoich korzeni duchowych, wypowiedali się na rzecz stworzenia Kościoła białoruskiego, który pielęgnowałby miejscowe tradycje, język i symbole. Wśród pionierów tego ruchu znalazł się poeta i badacz literatury białoruskiej Aleh Łojka. Utrzymywał on, że Kościół unicki to własna wiara białoruska. Jego zdaniem

duszpasterska parafii obrządku łacińskiego i wschodniego jako znak skuteczności Unii Brzeskiej. Przykład Bielska Podlaskiego, „Drohiczyński Przegląd Naukowy” 6 (2014), s. 435.

² K. KOCH, *Perspektywy dialogu ekumenicznego między Kościołem katolickim a Kościołami prawosławnymi*, tłum. M. Składanowski, w: *Ekumenizm dla ewangelizacji*, red. P. Kantyka, S. Pawłowski, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 71.

³ Пор. Ф.Р. ТАФТ, *Анамнез – не амнезия. Проблема “униатства” и “исцеление памяти”*, Омск: Голованов, 2006, s. 3.

⁴ Według różnych danych liczba grekokatolików na Białorusi nie przekracza 10 tysięcy osób.

zaistnienie Unii Brzeskiej było wynikiem przeciwstawienia się zarówno prawosławiu, jak też łacińskiemu katolicyzmowi, jednakowo obcym narodowi białoruskiemu. Później, w 1991 r., we wspólnym artykule filolog Łoły Zwanarowaj i filozofa Uładzimira Konana utworzenie Kościoła greckokatolickiego zostało wyjaśnione jako dążenie do przewyciężenia podziału religijnego w ówczesnym społeczeństwie. Zauważono, że Kościół greckokatolicki wykorzystywał w swojej działalności język białoruski, dzięki czemu odegrał pozytywną rolę w kształtowaniu kultury narodowej⁵.

Na początku lat 90. XX wieku Kościół grekokatolicki był często postrzegany przez działaczy odrodzenia białoruskiego jako ostoja wartości narodowych, a jego rozwojowi zamierzano sprzyjać również za pomocą środków politycznych. Na przykład w czerwcu 1993 r. na ręce przewodniczącego Rady Najwyższej Republiki Białorusi S. Szuszkiewicza i ministra spraw zagranicznych P. Krawczenki został skierowany list, podpisany przez znanych białoruskich naukowców i działaczy kultury (W. Bykau, A. Maldzis, Z. Paźniak, U. Konan, A. Gryckiewicz, M. Kupawa, R. Baradulin i in.), w którym pojawiły się następujące słowa: „Cerkiew unicka nie posiada swoich kaplic oprócz dość skromnych w Mińsku i Starych Darogach, gdzie wskutek ciasnoty ludzie nieraz tracą przytomność. Na tę wyłącznie białoruską cerkiew Watykan też nie chce zwracać uwagi. Już przez dwa lata unicy bezskutecznie ubiegają się o ustanowienie dla nich biskupa lub administratora. Dlatego uprzejmie prosimy przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych o przyspieszenie rozwiązania kwestii biskupa dla grekokatolików Białorusi”⁶.

Kościół grekokatolicki również obecnie nazywany jest narodowym Kościołem białoruskim. Filozof Siamion Padokszyn sformułował kryteria rozpoznania narodowego charakteru wspólnoty kościelnej. Według niego, aby ten czy inny Kościół mógł mieć taki charakter, powinny go cechować następujące przymioty: po pierwsze, zdolność do podejmowania niezależnych decyzji bez zrywania więzi z wyższymi strukturami kościelnymi; po drugie, kierowanie się w działalności duszpasterskiej interesami narodowymi;

⁵ Пор. Л. Лыч, *Уніяцкая царква Беларусі: этнакультурны аспект*, Мінск: Кнігазбор 2010, s. 115-116.

⁶ List został opublikowany w gazecie „Літаратура і мастацтва” („Literatura i sztuka”) w numerze z dnia 19-25 czerwca 1993 r. pod tytułem „Ёсць такая Царква” („Jest taki Kościół”). Przytoczony fragment w oryginale brzmi następująco: „Уніяцкая Царква нават не мае сваіх каплічак, апрача сціплых у Мінску і Старых Дарогах, дзе ад задухі людзі на службах часам губляюць прытомнасць. Не хоча заўважаць гэтую, выключна беларускую, Царкву і Ватыкан: ужо два гады уніяты марна просяць прызначыць ім біскупа ці адміністратара. Таму мы просім Вас праз Міністэрства замежных спраў паскорыць вырашэнне пытання аб біскупе для грэка-католікаў Беларусі”.

i w końcu, unikanie wykonywania roli apologety jakiegokolwiek władzy. Taki Kościół, jak zauważa Padokszyn, potrafi być duchowym kierownikiem narodu⁷.

ZARZUTY WOBEC UNII

Z drugiej strony rozwój Kościoła greckokatolickiego na Białorusi podlega surowej krytyce ze strony przedstawicieli prawosławia oraz intelektualistów antyzachodnich.

Prawosławny historyk Konstantyn Znosko jest przekonany, że „idea unii nie była obca dla chrześcijańskiego Wschodu, jeśli rozpatrywać ją pod kątem braterskiej jedności Kościołów Wschodniego i Zachodniego. Podejmowano w tym kierunku odpowiednie inicjatywy, które wzmocniły się pod wpływem niebezpieczeństwa ze strony tureckich podbojów Bizancjum i znalazły rozwiązanie na Soborze Florenckim w 1439 roku. Kościół katolicki nadaje wielką wagę Unii Florenckiej, widząc w niej prototyp dalszych unii”. Znosko uważa jednak, że „ta unia nie może być uznawana za sprawę kościelną, albowiem była spowodowana potrzebami politycznymi. Gwałtowne metody wcale nie były jej obce. Będąc tworem ludzkim, w krótkim czasie zanikła. Zarazem jednak nie zanikł ruch unijny w sensie podporządkowania Rzymowi Wschodu prawosławnego. Rzym dołożył wszelkich starań, aby rozszerzać swój wpływ na Wschód. Akcja unijna została przeniesiona do państwa litewsko-polskiego, które w wyniku zbiegu okoliczności okazało się przygotowane na jej przyjęcie”⁸.

Odpowiedzialność za następstwa wprowadzenia Unii zrzuca się nieraz na zakon jezuitów. Białoruski filozof I. Rekc stara się dowieść, że jezuici w końcu XVI i w XVIII stuleciu doprowadzili do latynizacji Kościoła unickiego. Podkreśla on, że „urzeczywistniając ten plan, jezuici brali pod uwagę nie tylko konserwatyzm elementu kultycznego w religii, ale też i głębokie przywiązanie prawosławnych do obrzędów. Bardzo dobrze rozumieli tę prawdę, że dla wierzącego prawosławnego (także dla unity, który w sercu pozostał prawosławnym) obrzęd nie jest tylko upiększeniem liturgii. Przez obrzęd w swoisty sposób dokonuje się wyrażenie doktryny”. Dlatego jezuici wraz

⁷ Пор. С. ПАДОКШЫН, *Унія. Дзяржаўнасць. Культура (Філасофска-гістарычны аналіз)*, Мінск: Беларуская навука 2000, s. 102.

⁸ К. ЗНОСКО, *Исторический очерк церковной унии: её происхождение и характер*, Минск: Белорусский Экзархат 2007, s. 4-5.

z zakonem bazylianów „mocno starali się zlatynizować unickie obrzędy, prowadząc unię w ten sposób do połączenia się z czystym łacinnictwem”⁹.

O. Aleksandr Romańczuk, wykładowca Mińskiej Prawosławnej Akademii Duchownej, twierdzi, że przodkowie Białorusinów u zarania swej historii „weszli do superetnosu: bizantyńskiej wspólnoty narodów i sfery cywilizacji wschodniochrześcijańskiej, której kluczowym ośrodkiem był Kościół prawosławny”¹⁰. Przeciwno tej formie cywilizacyjnej wystąpiła cywilizacja zachodnioeuropejska, pod której wpływem znalazł się naród słowiański w Polsce. Romańczuk jest przekonany, że Polska w XVI wieku dokonała aneksji ówczesnego państwa białoruskiego – Wielkiego Księstwa Litewskiego i „podporządkowała prawosławnych mieszkańców Litwy”¹¹ władzy polskiego rządu i duchowieństwa rzymskokatolickiego”¹². „W tej walce cywilizacyjnej – pisze dalej Romańczuk – rywalizacja skupiła się wokół Unii jako głównego narzędzia polskiego wpływu na Białorusinów i Ukraińców”¹³. Dopiero odejście od Unii w 1839 r. pozwoliło narodowi białoruskiemu rozpocząć proces kulturowego i duchowego kształtowania się. W tym, według autora, tkwi „nieprzemijające znaczenie likwidacji Kościoła greckokatolickiego” dla historycznego losu Białorusi¹⁴.

Uzupełniając poglądy Romańczuka, jedna z głównych białoruskich badaczek historii prawosławia Walentyna Tiepłowa stwierdza, że likwidacja Unii Brzeskiej „w żaden sposób nie była następstwem polityki rządu Mikołaja I w Rosji albo rezultatem zabiegów poszczególnych hierarchów. Kryzys w Kościele greckokatolickim i szybkie zbliżenie się z prawosławiem zostały spowodowane jego latynizacją w XVIII i na początku XIX wieku”¹⁵.

Jeśli przyjrzeć się roli, jaką Kościół greckokatolicki odegrał w kulturze kraju, to wspomniany wyżej I. Rekuć stwierdza na ten temat: „Unia była zewnętrzną inicjatywą włączenia kultury zorientowanej na prawosławie w kulturę zachodnią. Ten plan realizowano nie na podstawie organicznej syntezy,

⁹ И.Ф. РЕКУЦ, *Униатство и духовная культура Беларуси*, Минск: Белорусский государственный университет 1996, s. 16.

¹⁰ А. РОМАНЧУК, *Воссоединение униатов и исторические судьбы белорусского народа*, http://217.23.115.9/academy/trudy/2/tr2_8.html s.1 (dostęp: 10.12.2015).

¹¹ W historiografii białoruskiej istnieje podzielana przez większość naukowców opinia, że w czasach średniowiecza Litwę nazywano północno-zachodnie i centralne tereny współczesnej Republiki Białoruś.

¹² А. РОМАНЧУК, *Воссоединение униатов*, s. 2.

¹³ Tamże, s. 2.

¹⁴ Tamże, s. 5.

¹⁵ В.А. ТЕПЛОВА, *Брестская церковная уния. Предыстория, причины и следствия*, w: *Уния в документах*, red. В.А. Теплова, Минск: Лучи Софии 1997, s. 60.

wzajemnego poważania i wzajemnego wzbogacenia się kultur, lecz przez izolowanie Kościoła greckokatolickiego od kultury wschodniej, to znaczy przez podporządkowanie tradycji prawosławnej katolickiej. Unia stała się fenomenem duchowo-kulturowym, który wprowadzał do środowiska prawosławnego wartości kultury zachodniej”¹⁶.

O małej żywotności Unii pisał także białoruski prawosławny działacz emigracyjny Afanasij Martos: „Katolicka unia kościelna była tworem sztucznym, stworzonym dla przeciągnięcia prawosławnych na wiarę łacińską [...]. Od samego początku unia była postawiona w ścisłej zależności od polskiego łacinnictwa. Łacińskie katolickie zwyczaje i obrzędy ciągle napełniały unię i usuwały te cechy, które były przejęte od Kościoła prawosławnego. Takie zmiany zachęciły wykształconych unitów do konwersji na obrządek rzymskokatolicki. Unia już od pierwszych dni swego istnienia szła drogą samounicestwienia”¹⁷.

Przedstawione poglądy nie są czymś zupełnie nowym. Mniej więcej podobne myślenie cechowało również badaczy w Imperium Rosyjskim w XIX wieku. Na przykład, Grigorij Kiprijanowicz, prawosławny historyk końca XIX wieku, który mieszkał w Wilnie, pisał, że „przestępcza unia zawsze była, jest i będzie dla łacinników tylko mostem służącym jako łatwe przejście prawosławnych do czystego łacinnictwa”. Zgodnie z przekonaniem tego autora „w walce Rusinów zachodnich z unią i katolicyzmem przejawiała się wielka moralna siła rosyjskiej tożsamości narodowej”¹⁸.

Kiprijanowicz zarzucał jezuitom, że to właśnie oni byli inspiratorami Unii. Główną rolę przypisywał legatowi papieskiemu w Państwie Moskiewskim w końcu XVI wieku Antonio Possevino, który „wskazał na unię jako na zręczny sposób pociągnięcia Rusinów do łacinnictwa. To on doradzał papieżowi, aby pozwolić prawosławnym na pewien czas zachować swoje obrzędy i liturgię, zawierać śluby według obrządku greckiego. Jezuici spodziewali się, że pod pozorem unii można niezauważalnie wprowadzać doktrynę łacinników, a potem niezauważalnie ogłosić prawosławnych katolikami”¹⁹.

W podobny sposób pisał także inny autor z tamtych czasów Harion Czystowicz: „Bezpośrednia konwersja prawosławnych sprawiłaby katolikom przyjemność. Lecz kiedy to się nie udaje zrobić, natychmiast podsuwają unię,

¹⁶ И.Ф. РЕКУЦ, *Униатство и духовная культура Беларуси*, s. 24.

¹⁷ А. МАРТОС, *Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни*, Минск: Белорусский Экзархат Русской Православной Церкви 1990, s. 210-211.

¹⁸ Г.Я. КИПРИАНОВИЧ, *Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве с древнейшего до насоящего времени*, Вильна: Типография И. Блюмовича 1895, s. XII-XIII.

¹⁹ Тамże, s. 61.

zakładając, że lepiej niech będzie ta biedna unia niż czyste prawosławie lub pobożność. Jednakże przez tę unię nie przyjmą nas oni jak braci równych sobie w wierze i Kościele Chrystusowym. Siebie katolicy będą uważali za wyższych i szlachetniejszych. Tak zawsze sądzili księża łacińscy, patrząc na unię wyłącznie jako na sprawę przejściową, która wcześniej czy później powinna stać się ich zdobyczą, to znaczy łacinnictwem”²⁰.

Kościół prawosławny na Białorusi wciąż wyraźnie akcentuje nieprzyjaźń wobec Unii. Jeszcze w 1992 r. metropolita miński i słucki Filaret podczas jednej z konferencji prasowych w odpowiedzi na pytanie o możliwe zagrożenie prawosławia ze strony odradzającego się Kościoła greckokatolickiego odparł: „Zagrożenie polega na powtórzeniu pomyłek historycznych w relacjach między Kościołami. W zasadzie unia nie jest właściwą drogą do jedności w Kościele. Moim zdaniem historia nauczyła nas, że unia prowadzi nie do jedności, lecz do pogłębienia podziałów między prawosławiem i katolicyzmem. Wyczerpująco świadczy o tym historia ruchu unickiego na Białorusi w przeszłości i obecna sytuacja na Ukrainie. Dlatego szczerze mówię przedstawicielom Watykanu i Kościoła rzymskokatolickiego: jeśli wy dążycie do utrudnienia naszych relacji ekumenicznych, jeśli chcecie wzajemnej kłótni, to kontynuujcie politykę unii. To nie jest kościelna, lecz polityczna droga do jedności”²¹.

Na stronie internetowej Białoruskiego Kościoła Prawosławnego w dziale poświęconym historii prawosławia zaznaczono, że Unię narzucono narodowi białoruskiemu, a jej zwolenników oskarża się o okrucieństwo, fanatyzm i duchową przemoc wobec prawosławnych. Likwidację Unii na synodzie w Połocku w 1839 r. określa się jako „zwycięstwo prawosławia”²².

Bardzo wymowna jest postawa prawosławnego biskupa nowogródzkiego i słonimskiego Gurija. W jednym z wywiadów władcyka postawił problem odrodzenia Kościoła greckokatolickiego na Białorusi w jednym szeregu z niechrześcijańskimi tendencjami we współczesnym społeczeństwie liberalnym. Na polecenie Gurija z katedry Wniebowzięcia w klasztorze żyrowickim usunięto nagrobek fundatorki, która była grekokatoliczką. Nie bez jego wiedzy zniszczono elementy wystroju cerkwi Trójcy Świętej w Słonimie, które świadczyły o tym, że dawniej należała ona do katolików²³.

²⁰ И.А. Чистович, *Пятидесятилетие (1839-1889) воссоединения с Православною Церковью западнорусских униатов*, Санкт-Петербург: в Синодальной типографии 1889, s. 41.

²¹ Сут. за: Л. Лыч, *Уніяцкая царква Беларусі*, s. 123.

²² Пор. *Православие на белорусских землях. Краткий исторический экскурс*, <http://church.by/beloruskiy-ekzarhat/istorija-beloruskoj-pravoslavnoj-cerkvi> (dostęp: 10.12.2015).

²³ Пор. И. МОСЕЙЧУК, *Тень на плетень, или недетская юстиция от совестливого архиепископа*, <http://churchby.info/bel/862> (dostęp: 10.12.2015).

Wydarzenia z XIX wieku miały w społeczeństwie białoruskim nieoczekiwany oddźwięk. Dnia 4 kwietnia 2011 r. Synod Cerkwi Prawosławnej Egzarchatu Białoruskiego postanowił zwrócić się do Patriarchy Moskiewskiego z prośbą o wszczęcie procesu kanonizacyjnego metropolity litewskiego Józefa Siemaszki (1798-1868)²⁴. Jest to gest bardzo symboliczny, ponieważ w historii Białorusi Siemaszko znany jest jako aktywny bojownik przeciwko Unii. W rocznicę synodu połockiego 3 września 2012 r. synod cerkwi białoruskiej ustanowił święto ku czci „zjednoczenia” unitów z Kościołem prawosławnym. Ustanowiono także dni modlitewnego wspomnienia Siemaszki i jego towarzyszy – Wasilija Łużyckiego i Antonija Zubki²⁵. Z kolei metropolita Filaret w swoim orędziu na Boże Narodzenie 2012 r. podkreślił, że z Unią związane były „trudne czasy” w historii Białorusi w XVI wieku²⁶.

Dnia 10 maja 2012 r. odbyło się spotkanie Patriarszego Egzarchy Białorusi metropolity Filareta z sekretarzem Kongregacji do Spraw Kościołów Wschodnich Cyrylem Wasilem. Podczas spotkania prawosławny metropolita oświadczył, że kwestia Unii wciąż wnosi w stosunki prawosławno-katolickie „pewne napięcia”. Przytaczając wypowiedzi dokumentów dialogu katolicko-prawosławnego, Filaret oświadczył, że unie w historii wywołały więcej podziałów niż pojednania²⁷.

3. WNIOSKI

Biorąc pod uwagę wyżej przedstawione poglądy na temat historii Unii Brzeskiej i jej dziedzictwa na Białorusi, można powiedzieć, że jest to kwestia złożona. Istnieje widoczny brak jedności w tym, co odnosi się do oceny Unii Brzeskiej.

Niektórzy intelektualiści twierdzą, że tylko Kościół greckokatolicki może być uważany za najbardziej odpowiedni dla Białorusinów, ponieważ z sza-

²⁴ Por. А. КРОТ, *Багаслоўскія і этычныя падставы працэса далучэння да ліку святых (на прыкладзе мітрапаліта Літоўскага Іосіфа Сямашкі)*, <http://news.arche.by/by/page/science/sacjalnyia-navuki/13420> (dostęp: 10.12.2015).

²⁵ Por. *Чтєния памяти Митрополита Иосифа (Семашко) состоялись в Жировичах*, <http://church.by/news/chtenija-pamjati-mitropolita-iosifa-semashko-sostojalis-v-zhirovichah>, s. 1 (dostęp: 10.12.2015).

²⁶ Por. *Рождественское послание Митрополита Минского и Слуцкого Филарета, Патриаршего Экзарха всея Беларуси*, http://sobor.by/rozhdestvenskoe_poslanie_mitropolita_filareta_2012.htm, s. 2 (dostęp: 10.12.2015).

²⁷ Por. *Митрополит Филарет встретился с секретарём Конгрегации Римской курии по делам Восточных Церквей*, <http://pravoslavie.by/news/mitropolit-filaret-vstretilsja-s-sekretarem-kongregacii-rimskoj-kurii-po-delam-vostochnyh-cerkvej>, s. 1 (dostęp: 10.12.2015).

cunkiem odnosi się do tradycji narodowych i języka białoruskiego. Można przypuszczać, że takie poglądy są wynikiem idealizacji niektórych momentów historii Białorusi, a zwłaszcza okresu Wielkiego Księstwa Litewskiego, kiedy kultura starobiałoruska przeżywała czas największego rozkwitu. Zasadniczy problem polega na tym, że przedstawiciele tego prądu często redukują religię do problemu kulturowego.

Prawosławni patrzą na Unię Brzeską wyłącznie jako na kwestię polityczną. Dlatego jest ona postrzegana jako karykatura prawdziwej jedności kościelnej. Takiego poglądu trzyma się nie tylko duchowieństwo prawosławne, ale także badaczy świeckich. Ich zdaniem Unia była narzucona Białorusinom, którzy wcześniej byli wyłącznie prawosławni. Kościół katolicki, a zwłaszcza jezuici, zawsze są oskarżani o przebiegłość i nieszczerłość wobec prawosławnych. Niektóre posunięcia przywódców Kościoła prawosławnego, na przykład decyzja o kanonizacji jednego z prześladowców unii Józefa Siemaszki, wyraźnie wskazują na negatywną postawę względem Kościoła greckokatolickiego.

Refleksja nad kwestią miejsca Kościoła greckokatolickiego w historii kraju budzi wiele kontrowersji, co również wpływa na dialog katolicko-prawosławny. Rozbieżność poglądów powinna jednak być wezwaniem do kontynuowania dialogu i poszukiwania porozumienia.

BIBLIOGRAFIA

- KOCH Kurt: Perspektywy dialogu ekumenicznego między Kościołem katolickim a Kościołami prawosławnymi, tłum. Marcin Składanowski, w: *Ekumenizm dla ewangelizacji*, red. Przemysław Kantyka, Sławomir Pawłowski, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 65-88.
- SKŁADANOWSKI Marcin: The Cultural, National and Religious Identity of the Inhabitants of the Polish-Belarusian Borderland: Historical Experiences as a Factor in Shaping the Contemporary Podlasie Region, „*Ecumeny and Law*” 2 (2014), s. 75-88
- SKŁADANOWSKI Marcin: Współpraca duszpasterska parafii obrządku łacińskiego i wschodniego jako znak skuteczności Unii Brzeskiej. Przykład Bielska Podlaskiego, „*Drohiczynski Przegląd Naukowy*” 6 (2014), s. 425-437.
- ЗНОСКО Константин: Исторический очерк церковной унии: её происхождение и характер, Минск: Белорусский Экзархат 2007.
- КИПРИАНОВИЧ Г.[ригорий] Я.[ковлевич]: Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве с древнейшего до насоящего времени, Вильна: Типография И. Блюмовича 1895.
- КРОТ Андрэй: Багаслоўскія і этычныя падставы працэса далучэння да ліку святых (на прыкладзе мітрапаліта Літоўскага Юсіфа Сямашкі), <http://news.arche.by/by/page/science/sacialnyia-navuki/13420> (dostęp: 10.12.2015).
- Лыч Леанід: Уніяцкая царква Беларусі: этнакультурны аспект, Мінск: Кнігазбор 2010.

- МАРТОС Афанасий: Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни, Минск: Белорусский Экзархат Русской Православной Церкви 1990.
- Митрополит Филарет встретился с секретарём Конгрегации Римской курии по делам Восточных Церквей, <http://pravoslavie.by/news/mitropolit-filaret-vstretilsja-s-sekretarem-kongregacii-rimskoj-kurii-po-delam-vostochnyh-cerkvej>, s. 1 (dostęp: 10.12.2015).
- МОСЕЙЧУК Иоанна: Тень на плетень, или недетская юстиция от совестливого архиепископа, <http://churchby.info/bel/862> (dostęp: 10.12.2015).
- ПАДОКШЫН Сямён: Унія. Дзяржаўнасць. Культура (Філасофска-гістарычны аналіз), Мінск: Беларуская навука 2000.
- Православие на белорусских землях. Краткий исторический экскурс, <http://church.by/beloruskiy-ekzarhat/istorija-beloruskoj-pravoslavnoj-cerkvi> (dostęp: 10.12.2015).
- РЕКУЦ И.Ф.: Униатство и духовная культура Беларуси, Минск: Белорусский государственный университет 1996.
- Рождественское послание Митрополита Минского и Слуцкого Филарета, Патриаршего Экзарха всея Беларуси, http://sobor.by/rozhdestvenskoe_poslanie_mitropolita_filareta_2012.htm (dostęp: 10.12.2015).
- РОМАНЧУК Александр: Воссоединение униатов и исторические судьбы белорусского народа, http://217.23.115.9/academy/trudy/2/tr2_8.html (dostęp: 10.12.2015).
- ТАФТ Роберт Ф.: Анамнез – не амнезия. Проблема “униатства” и “исцеление памяти”, Омск: Голованов 2006.
- ТЕПЛОВА Валентина Анатольевна: Брестская церковная уния. Предыстория, причины и следствия, w: Уния в документах, red. Валентина Анатольевна Теплова, Минск: Лучи Софии 1997, s. 26-60.
- ЧИСТОВИЧ Иларион Алексеевич: Пятидесятилетие (1839 – 1889) воссоединения с Православною Церковью западнорусских униатов, Санкт-Петербург: в Синодальной типографии 1889.
- Чтения памяти Митрополита Иосифа (Семашко) состоялись в Жировичах, <http://church.by/news/chtenija-pamjati-mitropolita-iosifa-semashko-sostojalis-v-zhirovichah> (dostęp: 10.12.2015).

PROBLEM OCENY UNII BRZESKIEJ NA BIAŁORUSI

Streszczenie

W 2016 r. przypada 420 rocznica ogłoszenia Unii Brzeskiej. W jej wyniku powstał Kościół greckokatolicki, który odegrał znaczącą rolę w duchowych, kulturowych i politycznych dziejach Białorusi. W związku z rocznicą autor rozważa problem, w jaki sposób wydarzenie to jest oceniane przez białoruskich historyków, filozofów, kulturoznawców oraz działaczy kościelnych.

Artykuł z jednej strony przedstawia punkt widzenia tych badaczy, którzy uważają, że Kościół greckokatolicki jest narodowym Kościołem Białorusinów, z drugiej zaś strony prezentowane są argumenty przeciwników Unii, którzy sądzą, że nie odpowiada ona Białorusinom i stanowi zagrożenie dla prawosławia.

Oczywiste jest, że cywilizacyjny antagonizm między Wschodem a Zachodem wpływa znacząco na stanowiska badaczy. Problem Unii często komplikuje także relacje między Kościołem katolickim a Kościołem prawosławnym. Dlatego też stanowi on wyzwanie dla dialogu ekumenicznego.

Słowa kluczowe: Białoruś; Unia Brzeska; dialog ekumeniczny; Kościół greckokatolicki; uniatyzm; prawosławie; katolicyzm.